

ARKEOLOGGRUPPEN AB, RAPPORT 2014:02
SÄRSKILD ARKEOLOGISK UTREDNING ETAPP 1

Åsbro – Askersund

Särskild arkeologisk utredning etapp 1 inför utbyggnad
av väg 50, Lerbäcks och Askersunds socknar, Närke

Dnr 431-5368-2013

Annica Ramström

ARKEOLOGGRUPPEN AB, RAPPORT 2014:02
SÄRSKILD ARKEOLOGISK UTREDNING ETAPP 1

Åsbro – Askersund

Särskild arkeologisk utredning etapp 1 inför utbyggnad
av väg 50, Lerbäcks och Askersunds socknar, Närke

Dnr 431-5368-2013

Annica Ramström

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB

Drottninggatan 11, 702 10 Örebro

Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se

arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

© 2014 Arkeologgruppen

Arkeologgruppen rapport 2014:02

Författare Annica Ramström

Grafisk form Nina Balknäs @ Högtorps Diverse

Omslagsfoto Detalj på odlingsröse som ingår i objekt 10.

Foto taget från väster av Annica Ramström.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr 2012/0903.

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	5
Inledning	10
Antikvarisk bakgrund	10
Syfte och frågeställningar.....	11
Metod	11
Kart- och arkivstudier	11
Fältinventering.....	11
Begrepp	13
Resultat	15
Referenser	33
Administrativa uppgifter	34
Bilaga.....	35
Bilaga 1. Objektavell	

Figur 1. Översiktskarta med utredningsområdet mellan Åsbro och Askersund markerat med svart.

Sammanfattning

Inför utbyggnad av väg 50 mellan Åsbro och Askersund, Askersunds kommun, Närke, har Arkeologgruppen AB genomfört en arkeologisk utredning etapp 1. Fältinventeringen genomfördes i november 2013 av Annica Ramström och Helmut Bergold.

Utredningsområdet uppgick till cirka 70 hektar och är beläget i södra delen av Örebro län längs med väg 50, mellan Åsbro och Askersund. Sträckan är 15 kilometer lång och större delen är föremål för breddning. Arbetsområdet varierar från cirka 40 meter till cirka 100 meter i bredd.

Den arkeologiska utredningen etapp 1 har innefattat kart- och arkivstudier samt fältinventering. Vid fältinventeringen registrerades 19 objekt varav 1 klassades som fornlämning, 12 som möjlig fornlämning och 7 som övrig kulturhistorisk lämning.

Av de 19 objekten var 3 sedan tidigare kända i FMIS, samtliga var där klassade som övrig kulturhistorisk lämning. Två av dessa lämningar har med nya fornlämningsbegreppet som började gälla 1 januari 2014 klassats som möjliga fornlämningar, det rör sig om en lägenhetsbebyggelse och en industrilämning.

De 12 objekt som vid fältinventeringen klassades som möjliga fornlämningar bör samtliga utredas vidare med en särskild arkeologisk utredning etapp 2, utredningsgrävning, för att utröna objektens status, huruvida det rör sig om fornlämningar eller inte.

Obj. nr	FMIS	Beskrivning	Statusförslag
1		Boplatsläge	Möjlig fornlämning
2		Boplatsläge	Möjlig fornlämning
3		Boplatsläge	Möjlig fornlämning
4		Boplatsläge	Möjlig fornlämning
5		Husgrund, historisk tid	Övrig kulturhistorisk lämning
6		Boplatsläge	Möjlig fornlämning
7		Färdväg, järnväg/banvall	Övrig kulturhistorisk lämning
8		Lägenhetsbebyggelse, bestående av en bevarad jordkällare.	Övrig kulturhistorisk lämning

Tabell 1a. Sammanfattning av förundersökningsobjekt 1–8.

Figur 2 (t.v.). Alla för utredningen aktuella objekt i den norra delen med förslag till status. Skala 1:40 000.

Obj. nr	FMIS	Beskrivning	Statusförslag
9		Röjningsrösen	Övrig kulturhistorisk lämning
10		Fossil åker samt röjningsrösen	Möjlig fornlämning
11	RAÄ Lerbäck 356:1	Lägenhetsbebyggelse samt stenmurar	Möjlig fornlämning
12	RAÄ Lerbäck 268:1	Industrilämning, övrig 1/ Ugn 2/ Vall	Möjlig fornlämning
13		Lägenhetsbebyggelse samt stenmur	Möjlig fornlämning
14		Lägenhetsbebyggelse samt stenmur	Fornlämning
15		Stenmur	Övrig kulturhistorisk lämning
16		Ev. lägenhetsbebyggelse samt röjd yta och ev. tjärdal.	Möjlig fornlämning
17		Lägenhetsbebyggelse samt stensträng	Möjlig fornlämning
18		Lägenhetsbebyggelse	Möjlig fornlämning
19	RAÄ Askersund 165:1	Kvarn med tillhörande dammanläggning. Resterna efter Askersunds stadskvarn.	Fornlämning

Tabell 1b. Sammanfattning av förundersökningsobjekt 9–19.

Figur 3 (t.v.). Alla för utredningen aktuella objekt i den södra delen med förslag till status.. Skala 1:40 000.

Inledning

Inför utbyggnad av väg 50 mellan Åsbro och Askersund, Askersunds kommun, Närke, har Arkeologgruppen AB genomfört en arkeologisk utredning etapp 1. Fältinventeringen genomfördes i november 2013 av Annica Ramström och Helmut Bergold.

Utredningsområdet uppgick till cirka 70 hektar och är beläget i södra delen av Örebro län längs med väg 50, mellan Åsbro och Askersund. Sträckan är 15 kilometer lång och större delen är föremål för breddning. Arbetsområdet varierar i bredd från cirka 40 meter till cirka 100 meter.

Utredningsområdet består till största delen av barrskog, på sina håll så tät att den till delar är i princip ogenomtränglig för att i andra delar vara utglesad och lättillgänglig. Området har under historisk tid varit utmarksområden till otaliga fastigheter i det norra och mellersta partiet, men också till Askersunds stadsförsamling i söder. De få odlade områden som ingår i utredningsområdet återfinns främst i norr, invid Åsbro och i söder mot Askersund.

Antikvarisk bakgrund

Socknarna inventerades för ekonomiska kartan år 1955 och revideringsinventerades under första halvan av 1980-talet. Inom området finns tre lämningar registrerade i FMIS, samtliga härrör från historisk tid, två av dem utgörs av produktionsanläggningar och bedömdes då som övriga kulturhistoriska lämningar.

Lerbäck 356:1	Lägenhetsbebyggelse
Lerbäck 268:1	Ugn
Askersund 165:1	Registrerad som lägenhetsbebyggelse men är i själva verket resterna efter Askersunds stadskvarn.

Antalet kända lämningar inom utredningsområdet speglar väl den typ av lämningar som kan förväntas i utmarksområden. Sedan inventeringarna gjordes har den antikvariska synen på skogslämningar förändrats, vilket också avspeglas i den nya Kulturmiljölagen som trädde i kraft vid årsskiftet år 2014.

I Statens Historiska Museums fyndkatalog finns inga fynd som kan knytas till inventeringsområdet.

Det historiska kartmaterialet över området är skralt och utgörs av ekonomiska kartan från år 1955 samt häradseconomiska kartan som upprättades mellan åren 1864–67. Det finns enstaka äldre kartor över enskilda fastigheter inom området, vilka inte har haft någon betydelse för den arkeologiska utredningen. Följden av det bristande kartmaterialet är att det inte har gått att tidfästa samtliga lämningar

efter enklare bebyggelse såsom torp och backstugor. För att kunna tidfästa bebyggelse behövs förutom en inprickning i det historiska kartmaterialet också ett egennamn för att följa bebyggelsen i det skriftliga källmaterialet, främst i form av husförhörlängder.

Syfte och frågeställningar

Uppdraget innebar att utföra en arkeologisk utredning etapp 1, det vill säga kart- och arkivstudier samt fältinventering, i enlighet med det kartmaterial som medföljde ärendet.

Syftet med den arkeologiska utredningen är att bidra till den allmänna kunskapsuppbyggnaden inom arkeologin i Örebro län och i synnerhet att klargöra om det inom det aktuella utredningsområdet förekommer fornlämningar.

Metod

I den arkeologiska utredningen etapp 1 ingår kart- och arkivstudier samt fältinventering.

Kart- och arkivstudier

Kart- och arkivstudierna har främst genomförts i de digitala arkiven.

I de digitala arkiven har en närmare genomgång av information på FMIS gjorts av tidigare kända fornlämningar. Även en kontroll av eventuella tidigare utredningar eller undersökningar i området gjordes. Det historiska kartmaterialet har analyserats utifrån Lantmäteriets historiska kartmaterial på nätet, vilket innefattar Rikets allmänna kartverk, Lantmäteristyrelsens kartarkiv samt Lantmäterimyndighetens kartarkiv. I de fall de behövts för att försöka tidfästa torp och lägenhetsbebyggelser har Riksarkivet SVAR, digitala forskarsalen använts för att söka i främst husförhörlängderna.

Statens Historiska Museums fynddatabas har använts i syfte att spåra eventuella arkeologiska lösfynd i utredningsområdet.

Resultaten från de ovan refererade arkivstudierna återfinns i kapitlet Resultat, se sid 15, invid varje objekt. Alternativet hade varit att skriva ett kapitel med resultaten från arkivstudierna, men valet föll på att baka in resultaten i texten för varje objekt för att göra rapporten mer funktionsanpassad i enlighet med syftet för den särskilda arkeologiska utredningen.

Fältinventering

Fältinventeringen innebar att utredningsområdet besiktigades okulärt i syfte att hitta tidigare okända forn- och/eller kulturlämningar ovan mark samt bedöma eventuella boplatslägen som kan bli aktuella för en eventuell arkeologisk utredning etapp 2 (utredningsgrävning).

Figur 4. Detalj av grunden till Askersunds stadskvarn, objekt 19. Foto taget från söder av Annica Ramström.

Samtliga kända lämningar mättes in med GPS och beskrevs och vissa av lämningarna fotograferades. Utöver detta mättes, fotograferades och beskrevs de objekt som hittades vid fältinventeringen.

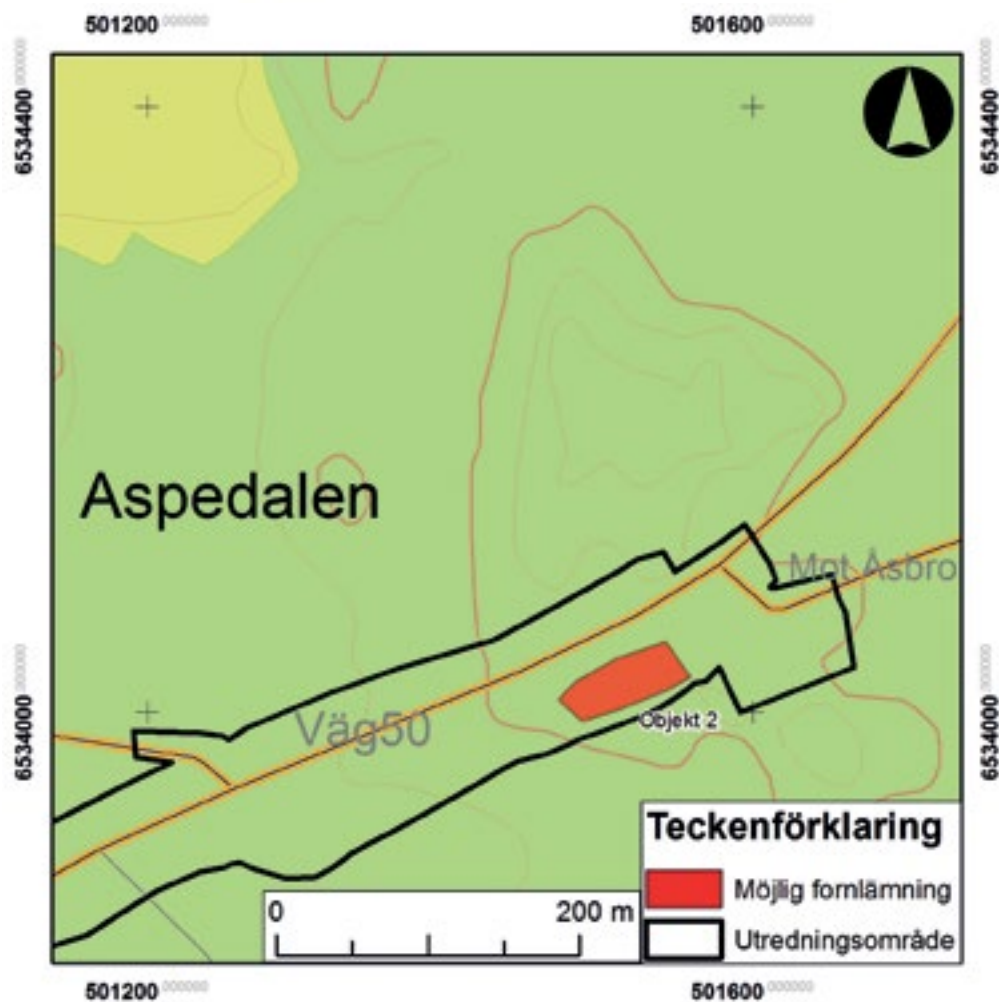
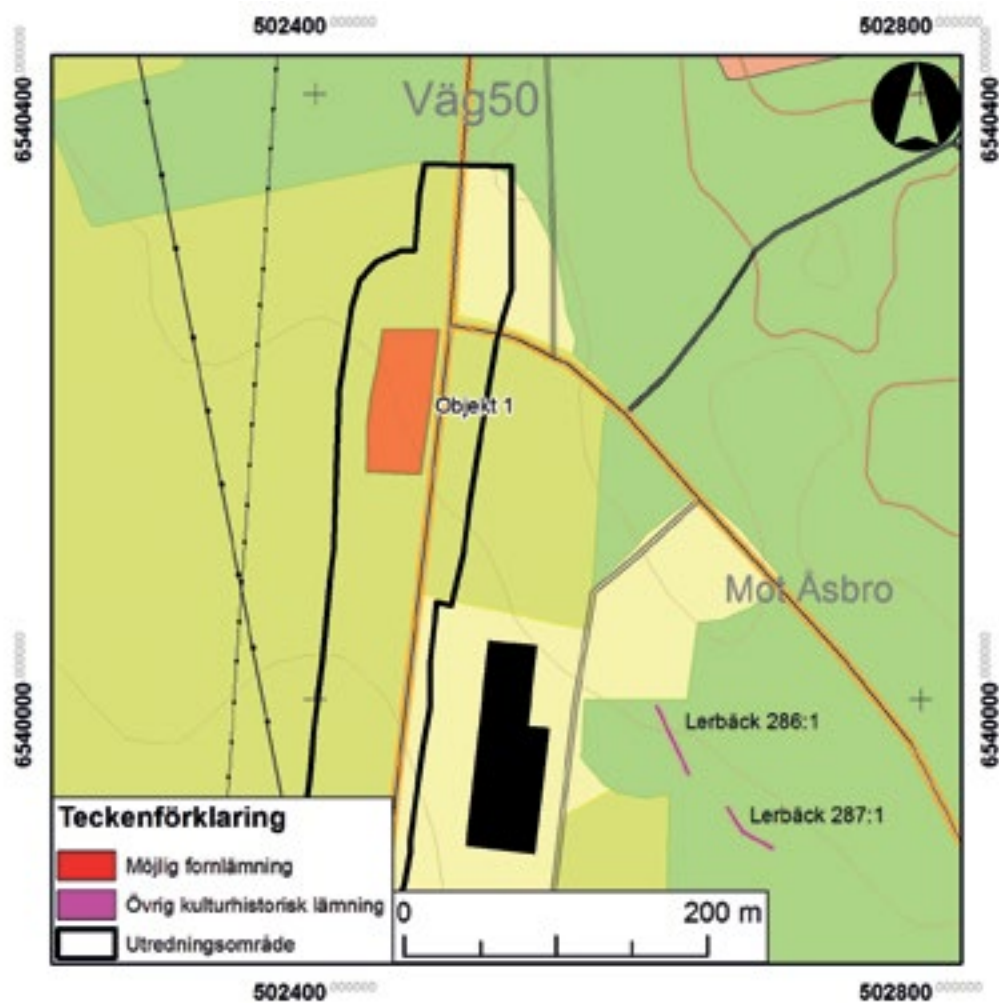
Begrepp

I föreliggande rapport har den lag och det fornlämningsbegrepp som gäller från och med 1 januari 2014 använts. Det innebär att lämningar som tillkommit före år 1850 och uppfyller övriga kriterier i Kulturmiljölagen (byter namn vid årsskiftet 2013/2014 från Kulturminneslagen till Kulturmiljölagen) ska vara fornlämning.

I samband med ändringarna av lagen kommer begreppet *fast fornlämning* att försvinna och ersättas med begreppet *fornlämning*. I rapporten har begreppet fornlämning använts genomgående för de lämningar som hittats i samband med fältinventeringen och inte finns upptagna i FMIS.

Begreppet *möjlig fornlämning* har i rapporten använts för de lämningar som inte kunnat fastställas i tid, det vill säga om de tillkommit före eller efter år 1850. Begreppet har också använts för eventuella förhistoriska boplatsslagen. Kopplat till begreppet möjlig fornlämning är rekommendationen att genom en arkeologisk utredning etapp 2, utredningsgrävning, fastställa dessa lämningars och eventuella boplatsters status, det vill säga om de är fornlämning eller inte.

Begreppet *övrig kulturhistorisk lämning* har här använts för lämningar som av olika skäl inte faller under Kulturmiljölagen på grund av att de är yngre än år 1850 eller inte faller in under de kriterier som utgör fornlämning i enlighet med Riksantikvarieämbetets lista med lämningstyper och rekommenderad antikvarisk bedömning, version 4.0. För sedan tidigare, från FMIS, kända lämningar har begreppet övrig kulturhistorisk lämning fått stå kvar.

Resultat

Objekt 1/Möjlig fornlämning

Boplatsläge, 95x35 meter stort, i nord-sydlig riktning. Förhöjning i öst-västlig riktning mot i väster omgivande åkermark. Klassiskt förhistoriskt boplatsläge, 110–115 meter över havet.

Öster om väg 50 återfinns de från FMIS kända övriga kulturhistoriska lämningarna Lerbäck 286:1, en hålväg och Lerbäck 287:1, en vall (FMIS).

Förslag till åtgärd: Arkeologisk utredning etapp 2, utredningsgrävning.

Objekt 2/Möjlig fornlämning

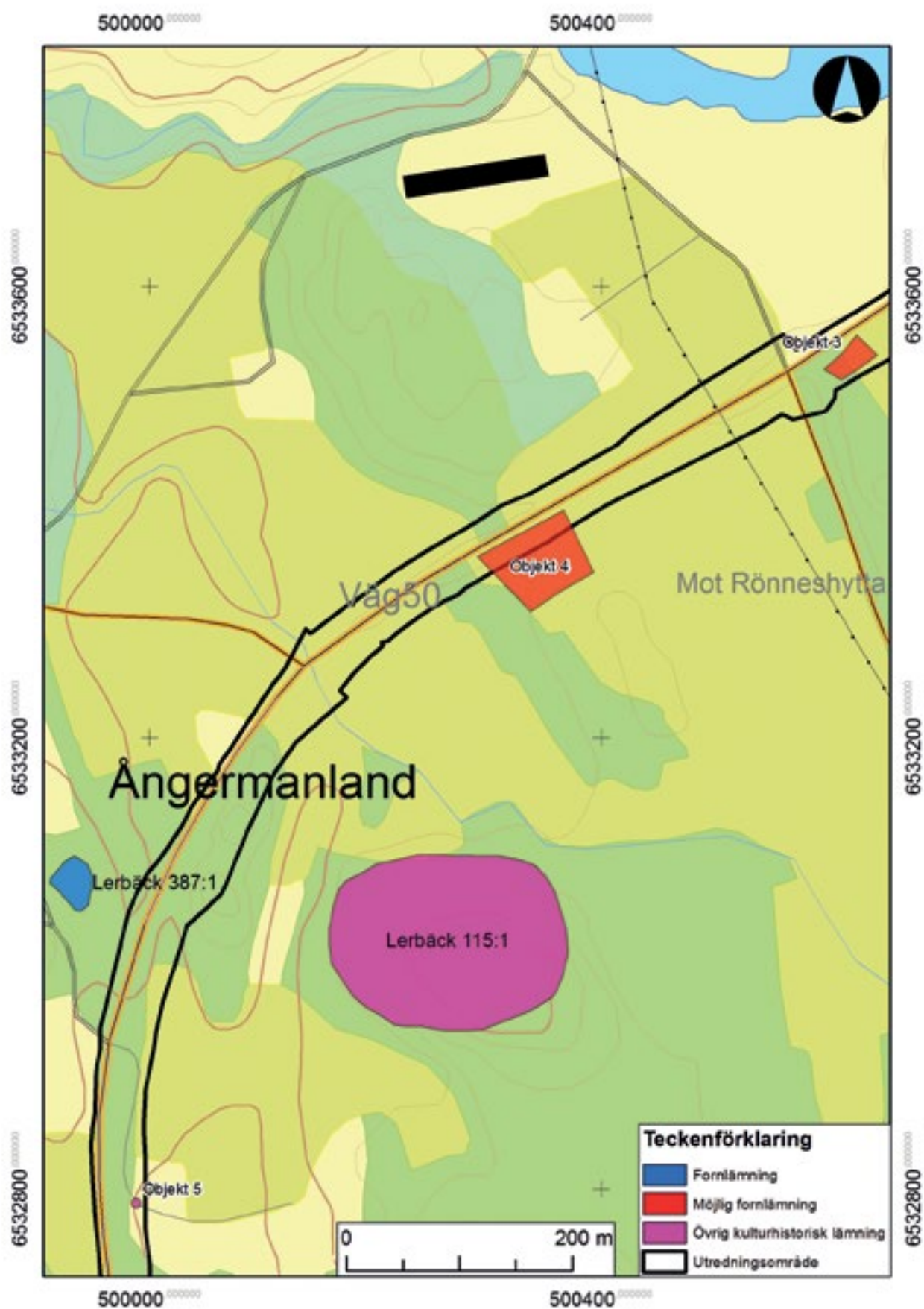
Boplatsläge, 95x35 meter stort, cirka 110–115 meter över havet.

Läget är en sandplatå som övergår i en sandig sydsluttning. Idag ligger området inom ett gammalt sandtag. Stenåldersläge.

Förslag till åtgärd: Arkeologisk utredning etapp 2, utredningsgrävning.

*Figur 5 (överst t.v.). Objekt 1 markerad som möjlig fornlämning.
Skala 1:5 000.*

*Figur 6 (nederst t.v.). Objekt 2 markerad som möjlig fornlämning.
Skala 1:5 000.*

Figur 7. Objekt 3–5 markerade som möjliga fornlämningar och som övrig kulturhistorisk lämning. Skala 1:5 000.

Objekt 3/Möjlig fornlämning

Boplatsläge, 40x24 meter stort, cirka 100–110 meter över havet. Beläget i en beteshage på en förhöjning som övergår i en västsluttning. På kullen finns antydningar till terrasseringar stöttade med större stenar. Där finns även uppkastad sten från åkern. I söder och sydost finns berg i dagen.

Förslag till åtgärd: Arkeologisk utredning etapp 2, utredningsgrävning.

Objekt 4/Möjlig fornlämning

Boplatsläge, 85x65 meter stort område på en västsluttning i beteshage. Förhöjningen sticker ut som en udde i väster på en höjd av 100–110 meter över havet. Söder om objekt 4 återfinns en sedan tidigare känd övrig kulturhistorisk lämning, RAÄ Lerbäck 115:1. Lämningen utgörs av en plats med tradition. Enligt FMIS rör det sig om en *”bergshöjd benämnd Bunkaberget. På toppen av berget har man tidigare tänt påskeldar. Ovanpå berget ligger ett mindre kärr, benämnt Goliatkärret/Pilati träsk (enl R Carlsson, Falla). I SV delen är en bitvis terrasserad mindre väg med kortare avsnitt upplagda eller kallmurade stenar”* (FMIS).

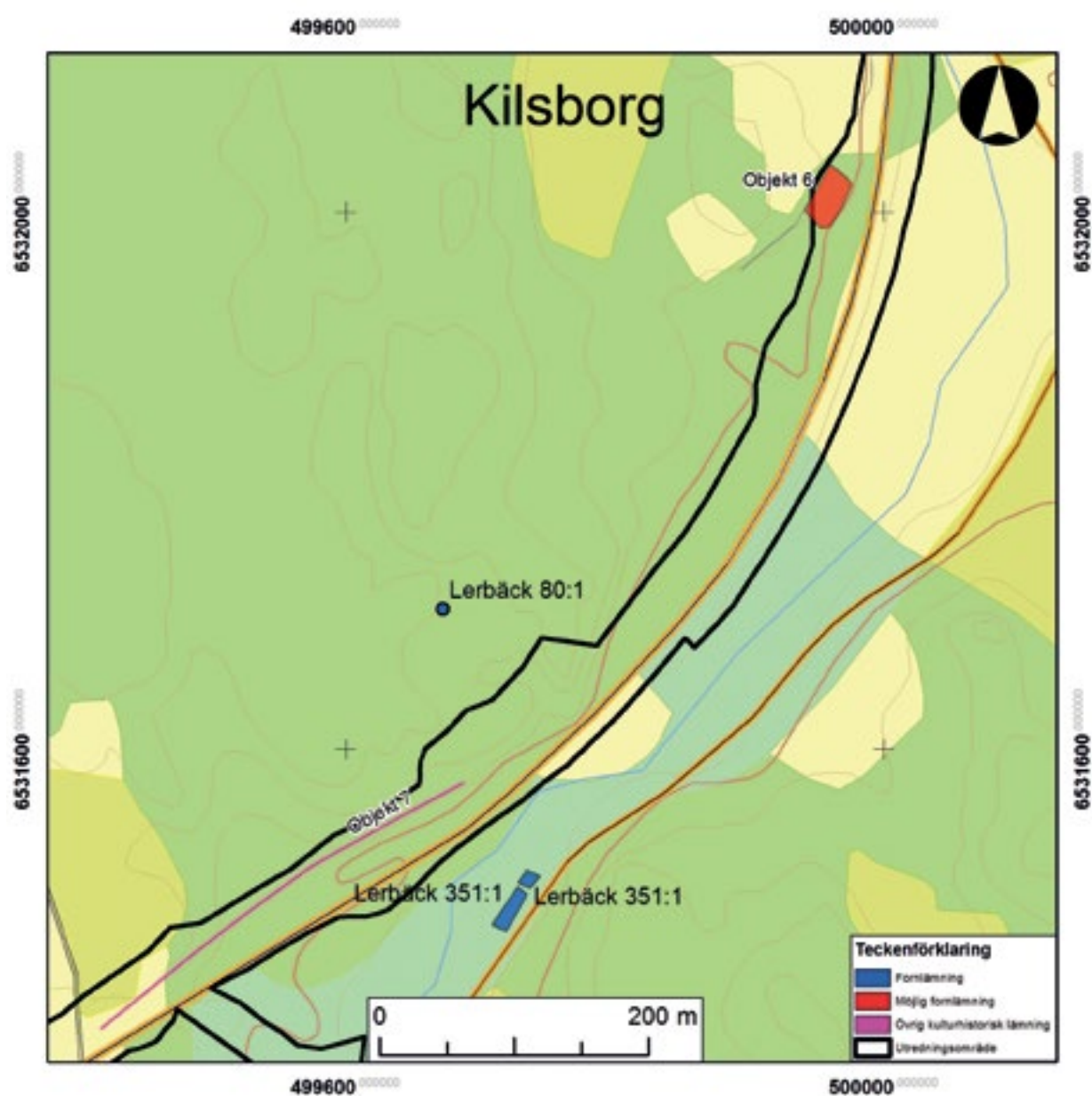
Förslag till åtgärd: Arkeologisk utredning etapp 2, utredningsgrävning.

Objekt 5/Övrig kulturhistorisk lämning

Husgrund från historisk tid, belägen söder om torpet Bunken och direkt söder om grusvägen. Husgrunden är 8x5 meter stor och byggd på en kulle. I husgrunden finns en källare som löper under hela huset. Ingång i nordöstra hörnet på långväggen. Välbevarad.

Datering okänd, hustypen och bevarandegraden gör att den tolkas som en ekonomibyggnad till torpet norr om vägen. Enligt Sundboprojektet ska åtminstone ett torp vid Bunken ha belägg från 1438 (www.sundboprojektet.wordpress.com). I samband med de restaureringsarbeten som gjordes av Örebro Länsmuseum år 2008–2009 daterades fastigheten Bunken 4:1 till att vara uppförd runt år 1850. Objekt 5 bedöms vara tillkommen efter år 1850. Välbevarad.

Förslag till åtgärd: Ingen åtgärd.

Figur 8. Objekt 6–7 markerade som möjlig fornlämning och som övrig kulturhistorisk lämning. Skala 1:5 000.

Objekt 6/Möjlig fornlämning

Boplatsläge, 40x25 meter stort och cirka 100–110 meter över havet. Beläget på en udde av sandmark mot söder. Idag bevuxen med gles granskog. Stenåldersläge.

Förslag till åtgärd: Arkeologisk utredning etapp 2, utredningsgrävning.

Objekt 7/Övrig kulturhistorisk lämning

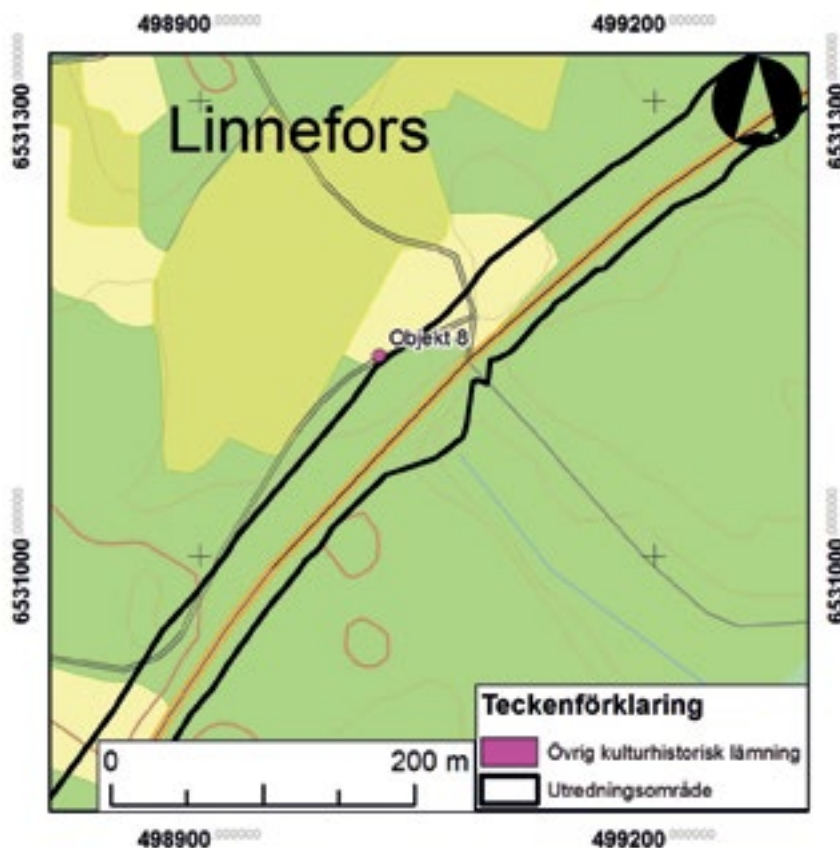
Färdväg, järnväg/banvall. 330 meter lång rest efter banvallen från ASLJ, Askersund-Skylberg-Lerbäcks järnväg, som löpte mellan Lerbäck och Askersund för person- och godstrafik. Järnvägen invigdes i juni år 1883 och lades ner år 1955. Välbevarad.

Förslag till åtgärd: Ingen åtgärd.

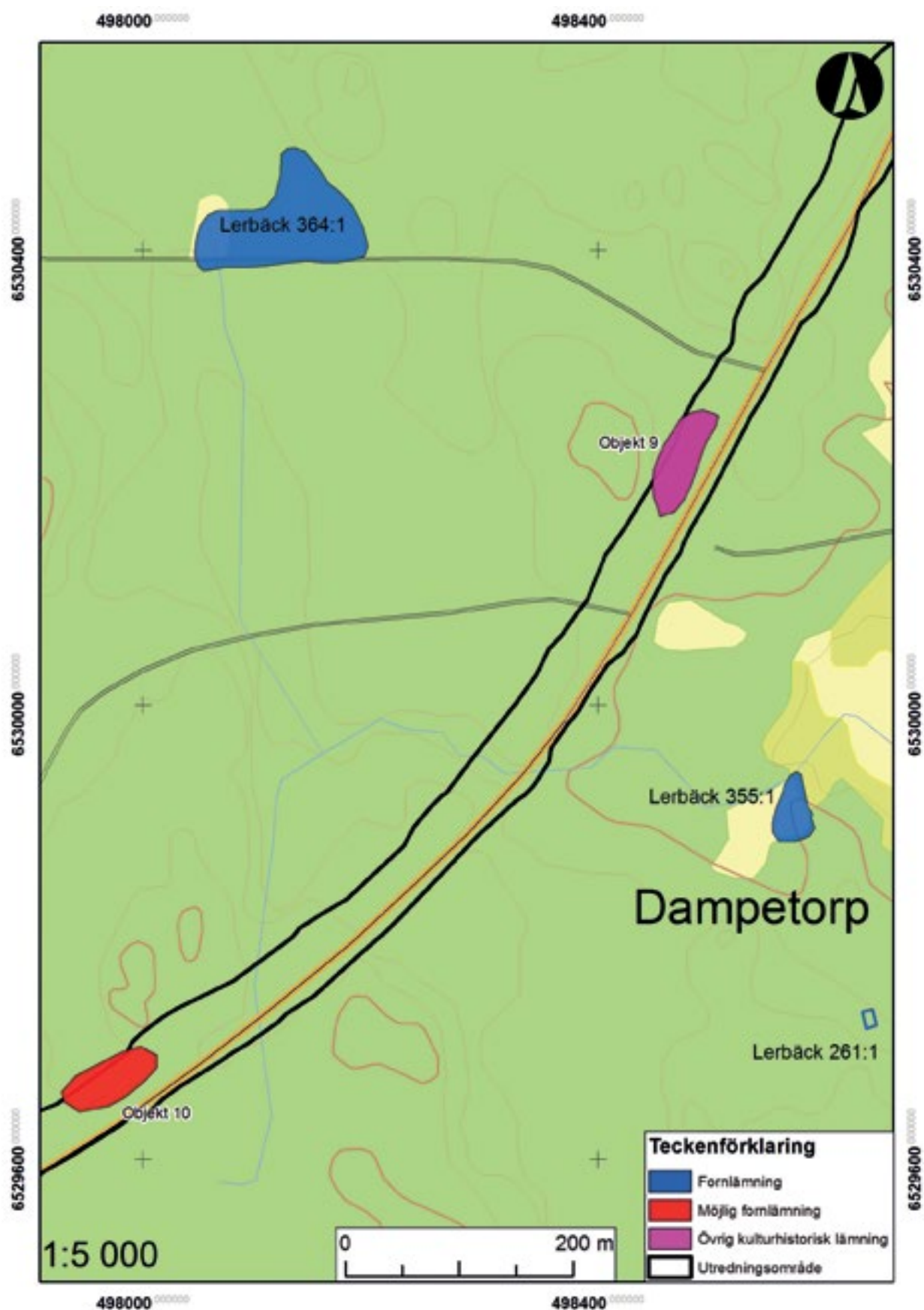
Objekt 8/Övrig kulturhistorisk lämning

Lägenhetsbebyggelse från historisk tid, bestående av en bevarad jordkällare invid en bäck som avleder vatten från mossmark öster om bebyggelsen. En övertorvad kulle kan möjligen utgöra resterna efter en backstuga. Direkt norr och söder om bebyggelsen finns små röjda åkertegar. Byggnadsmaterialet i jordkällaren är av modern karaktär.

Förslag till åtgärd: Ingen åtgärd.

Figur 9.
Objekt 8 markerad som övrig kulturhistorisk lämning. Skala 1:5 000.

Figur 10. Objekt 9–10 markerade som möjlig fornlämning och som övrig kulturhistorisk lämning. Skala 1:5 000.

Objekt 9/Övrig kulturhistorisk lämning

Röjningsrösen, belägna inom en yta av 100x40 meter, i mycket kraftig slyskog, endast de rösen som var synliga kunde registreras. Lämningen består av:

1/Odlingsröse, runt, 4 meter i diameter och 0,3–0,4 meter högt bestående av mycket blandad stenstorlek 0,2–0,4 meter stora. Välbevarat. Övertorvat.

20 meter norr om 1 återfinns

2/Odlingsröse, 5 meter i diameter och 0,3–0,4 meter högt bestående av sten 0,2–0,3 meter stora. Röset är skadat i samband med byggandet av väg 50, endast halva återstår. Övertorvat.

40 meter söder om 1 återfinns:

3/Odlingsröse, runt, 6 meter i diameter och 0,3–0,4 meter högt bestående av sten i storleken 0,3–0,4 meter. Välbevarat. Övertorvat.

Samtliga synliga lämningar är välbevarade.

Förslag till åtgärd: Ingen åtgärd.

Objekt 10/Möjlig fornlämning

Fossil åker samt röjningsrösen, en 90x40 meter stor yta belägen i gles barrskog som genomskärs av ett mindre vattendrag. Lämningen består av:

1/Ett 10-tal röjningsrösen, oregelbundet runda mellan 6–4 meter i diameter och 0,3–0,4 meter höga. Belägna i svag östsluttning. Samtliga rösen är kraftigt övertorvade.

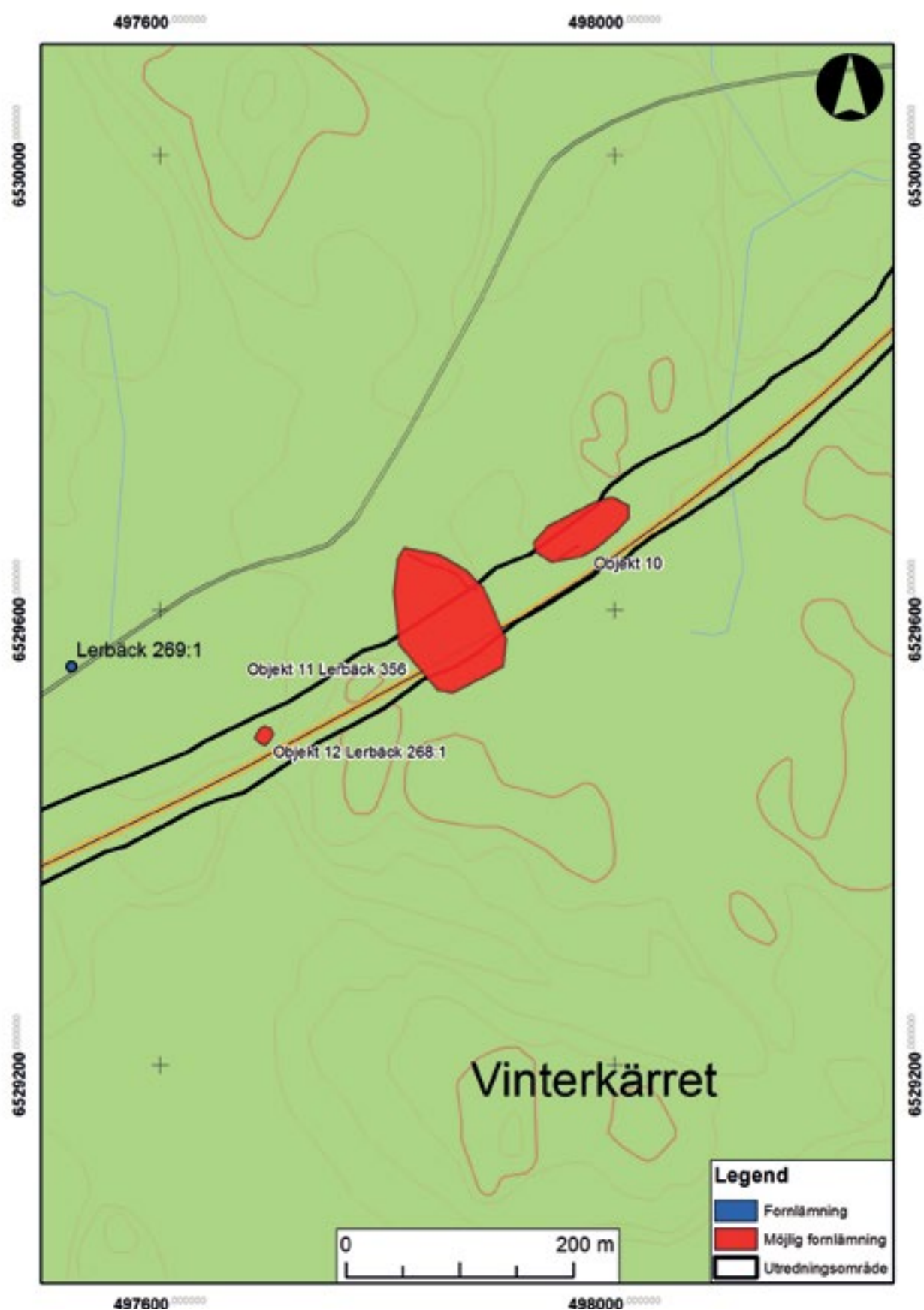
Cirka 2 meter väster om 1 finns

2/Stensträng, det vill säga en enradig hägnad, delvis glest lagd. Hägnaden är 25 meter lång och består av sten. Stenarna är 0,4–0,5 meter stora. Hägnaden är kraftigt övertorvad.

3/Röjda ytor, åker eller bete återfinns söder och öster om 1 och 2.

Hela lämningen är välbevarad.

Förslag till åtgärd: Arkeologisk utredning etapp 2, utredningsgrävning.

Figur 11. Objekt 11 markerad som möjlig fornlämning. Skala 1:5 000.

Objekt 11/RAÄ Lerbäck 356:1. Möjlig fornlämning (ändrad status, tidigare övrig kulturhistorisk lämning i FMIS).

Lägenhetsbebyggelse, rest efter backstugan Espedalsfallet. Belägen i en svacka strax intill ett vattendrag. Lämningen, som upptar en yta av 135x90 meter, är kraftigt bevuxen med granskog och sly. Lämningen består av:

1/1 eller 2 stycken husgrunder, det gick inte att urskilja på grund av den kraftiga växtligheten. Grunden eller grunderna är tillsammans 15x6 meter i sydsydost-nordnordvästlig riktning, enligt FMIS består lämningen av 2 husgrunder varav 1 med spisröse.

Cirka 20 meter söder om 1 återfinns

2/Jordkällare, 6x4 meter stor och uppbyggd till 1 meter. Ingång mot väster.

30 meter norr om 1, på andra sidan vattendraget, uppe på höjden finns

3/Stenmur, 75 meter lång och 0,5 meter bred och upp till 1,2 meter hög. Kraftigt övertorvad.

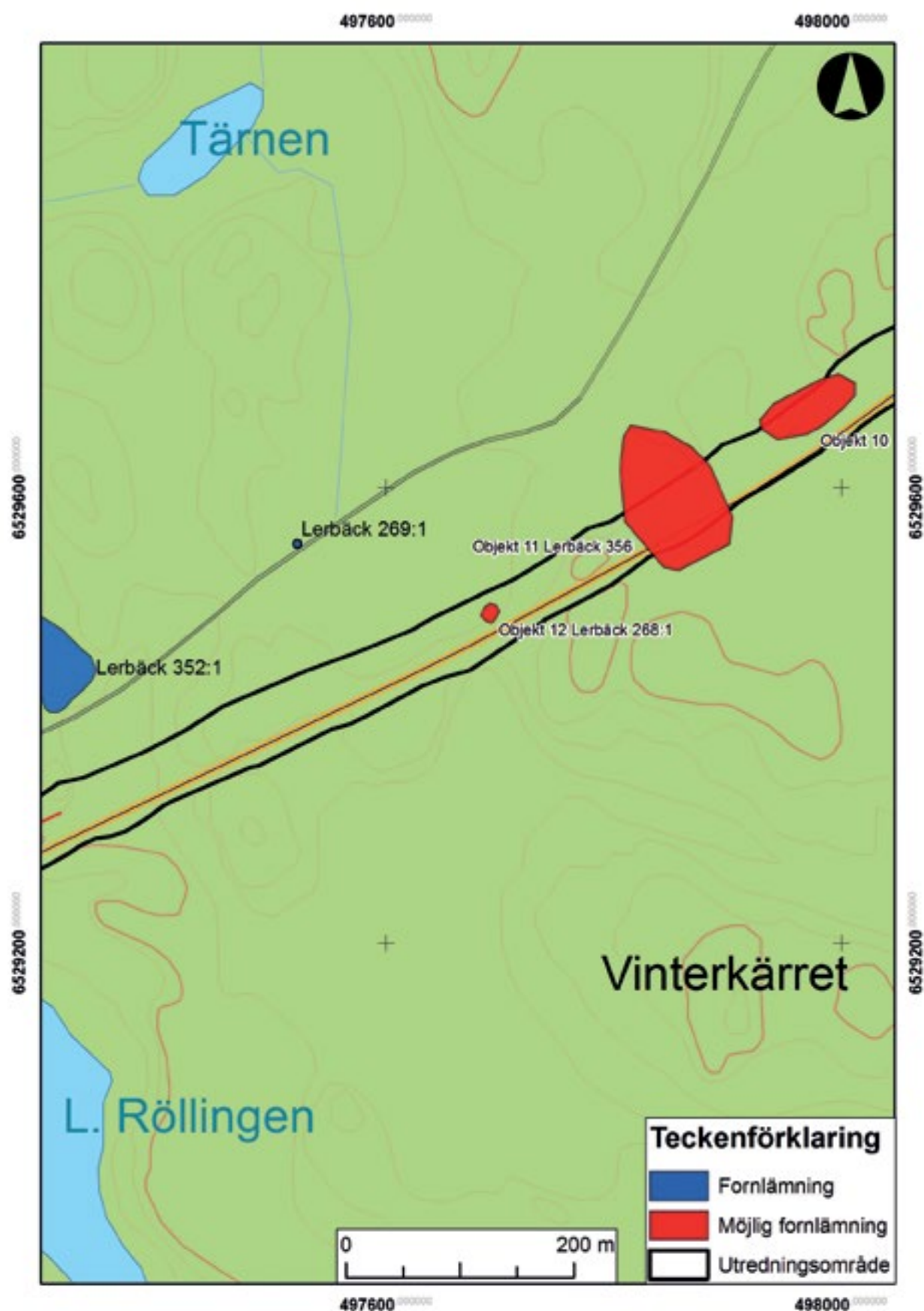
Enligt häradsekonomiska kartan skulle bebyggelsen vara backstugan Espedalsfallet som hör till Ingelsbyn (Häradssekonomiska kartan Åmmeberg). Backstugor är en typ av bebyggelse som inte alltid finns utmärkta i det historiska kartmaterialet. Det är främst i kartmaterialet från mitten av 1800-talet och framåt som denna typ av bebyggelse återfinns, även om backstugor som bebyggelseform är äldre. Bebyggelsestypen byter dessutom ofta namn, vilket gör den svår att följa i husförhörlängderna. Huruvida bebyggelsen är tillkommen före eller efter år 1850 går inte att avgöra utifrån det tillgängliga arkivmaterialet.

Bevarandegraden går inte att avgöra på grund av den täta växtligheten.

Förslag till åtgärd: Arkeologisk utredning etapp 2, utredningsgrävning.

Figur 12. Stenmuren som ingår i objekt 11, belägen på ett höjdrön direkt norr om bebyggelsen. Foto taget från öster av Annica Ramström.

Figur 13. Objekt 12 markerad som möjlig fornlämning. Skala 1:5 000.

Objekt 12/RAÄ Lerbäck 268:1. Möjlig fornlämning (ändrad status, tidigare övrig kulturhistorisk lämning i FMIS).

Industrilämning övrig. Lämningen består av:

1/ Ugn, 3x2 meter, kallmurad, upp till 1,5 meter hög av utvald natursten, vilket gör att ugnskonstruktionen fått en slät yta utanpå. Lämningen är delvis inbyggd i en naturlig förhöjning. I den nedre delen, mot nordnordväst finns en 0,5 meter stor, valvslagen, öppning. Området runt själva ugnslämningen har grävts ur, vilket ger ugnen en given plats mot det omgivande landskapet. På platsen har stora markberedningar gjorts, sanden som utgör bottenmaterial i området kan ha använts som råvara.

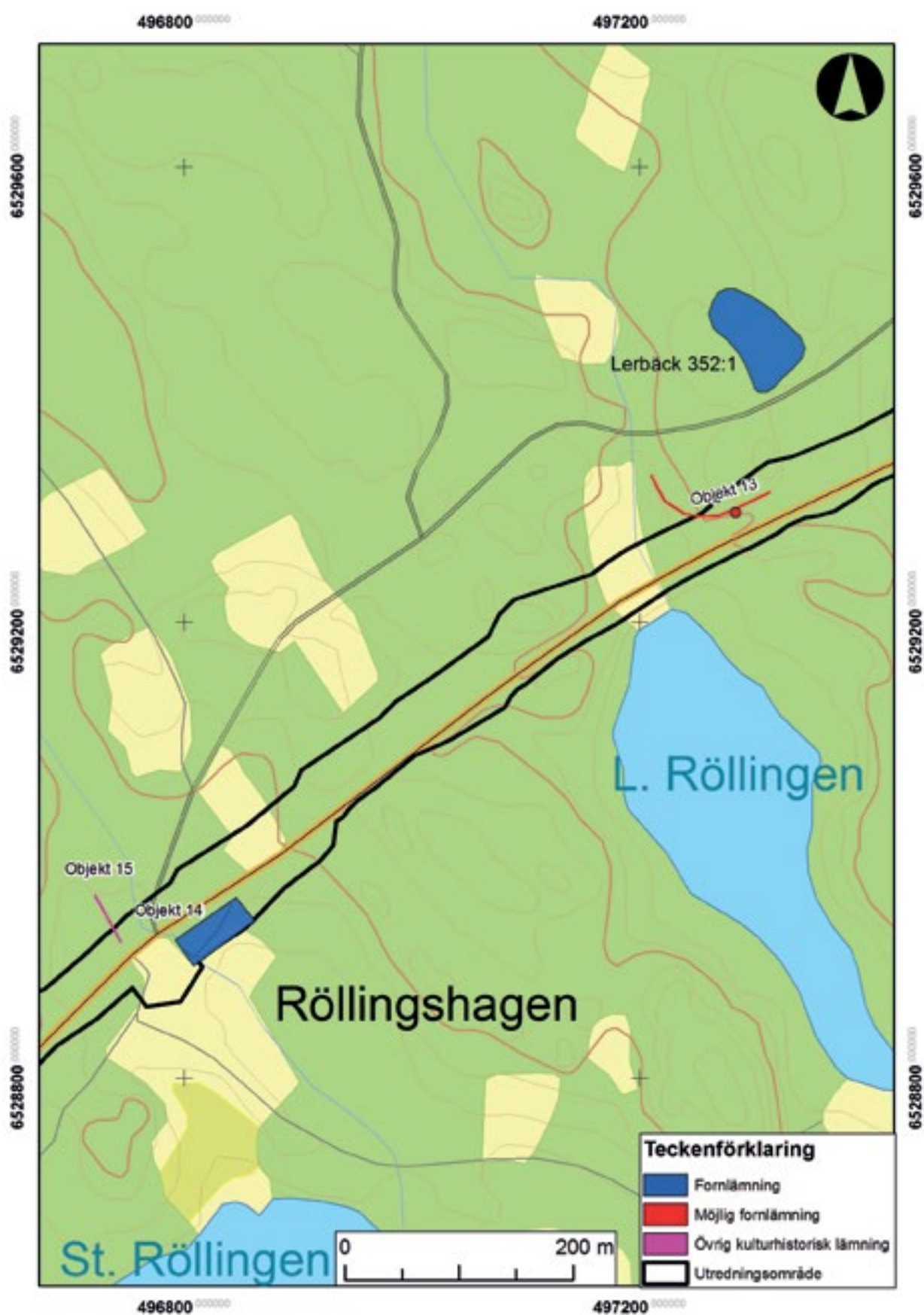
Cirka 2 meter söder om 1 finns

2/ Vall, cirka 15 meter lång och 2–3 meter bred och upp till 2 meter hög. Anläggningarna i området är välbevarade men kraftigt övertorvade. I FMIS har ugnen tolkats som en ask- eller tjärugn, i ett tillägg år 1982 står att förutom aska togs också fosfor ur ugnen som gödsel till åkrarna. Belägg för denna tolkning saknas i FMIS. Där uppges även att ugnen benämns Askungen. Belägg för denna namnform saknas i arkivmaterialet och kan möjligen vara lokalbefolkningens namn på platsen. Platsen saknas helt i det historiska kartmaterialet, lämningen har dock legat på Ingelsbyns marker under historisk tid. Någon datering eller säker funktion för ugnen saknas.

Förslag till åtgärd: Arkeologisk utredning etapp 2, utredningsgrävning.

Figur14. Ugnslämningen, objekt 12. Centralt i bilden syns en valvslagen öppning. Foto taget från norr av Annica Ramström.

Figur 15. Objekt 13–14 markerade som möjlig fornlämning och som fornlämning.
Skala 1:5 000.

Objekt 13/Möjlig fornlämning

Lägenhetsbebyggelse, resterna efter en av backstugorna Hollvarbacken som ursprungligen bestod av två stugor. Lämningen är belägen i gles tallskog väster om dikesrenen till väg 50.

Lämningen består av:

- 1/Backstuga, 4x2 meter stor. Uppbyggd mot en stenmur (se 2), i dess östra del upp till 2 skift sten 0,2–0,4 meter stora, 0,4 meter hög. Ingången mot söder.
- 2/Stenmur, 130 meter lång och upp till 0,8 meter hög. I norra delen består muren av klumpstenar för att mot söder övergå till att bli mer vällagd i upp till tre skift stenar i storleken 0,2–0,5 meter.

Lämningen finns belagd på Häradsekonomen från år 1864–67 på mark som tillhör Ingelsbyn (Häradsekonomiska kartan Åmmeberg). Då äldre kartmaterial för området saknas och husförhörlängderna inte specificerar alla enskilda torp och backstugor utan endast de personer boende på ägor, går det utifrån det skriftliga källmaterialet inte att tidfästa backstugan till före eller efter år 1850. Den här typen av miljöer, med backstugor, är sällan bevarade. I det här fallet är miljön kring backstugan förhållandevis välbevarad.

Förslag till åtgärd: Arkeologisk utredning etapp 2, utredningsgrävning.

Objekt 14/Fornlämning

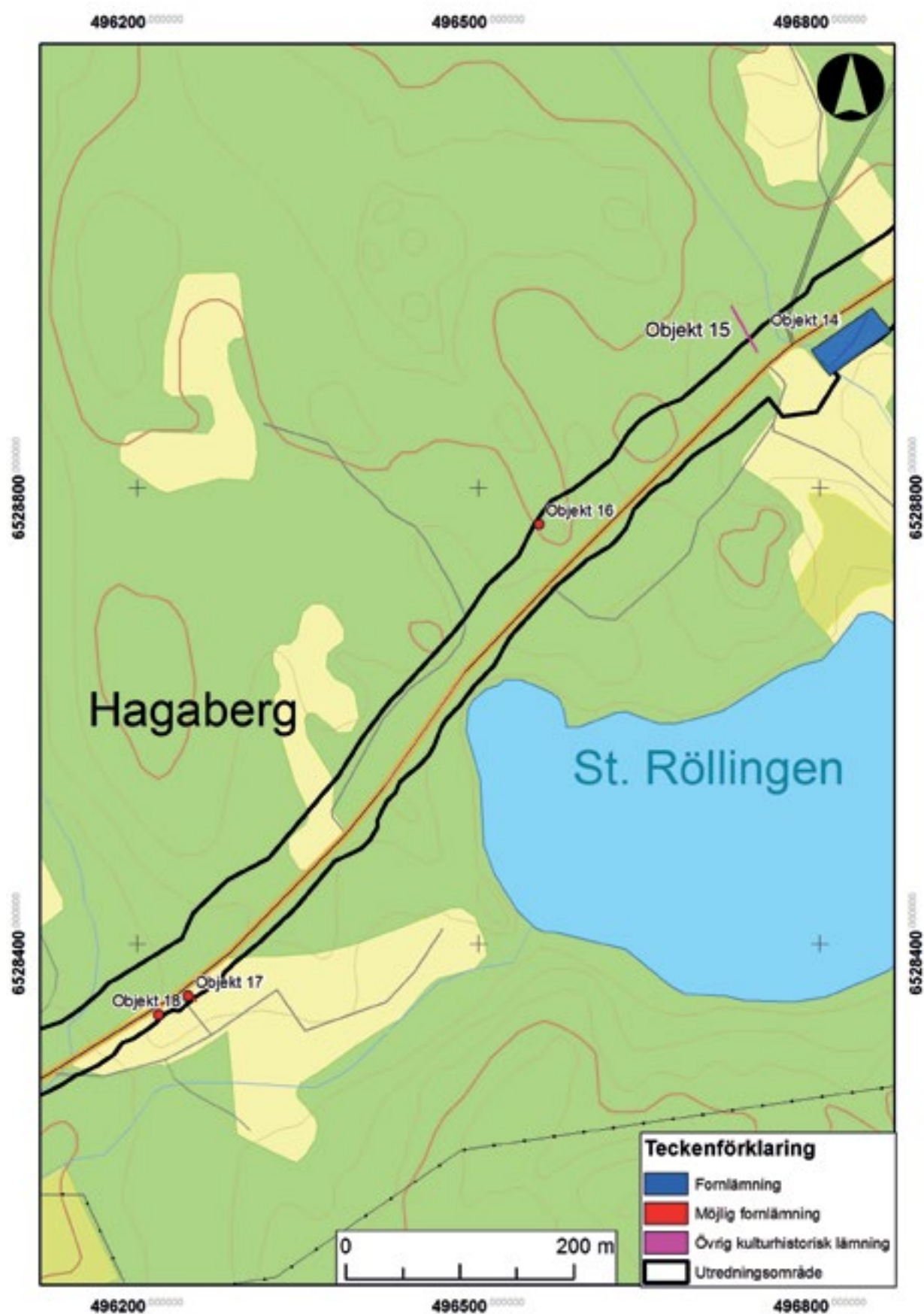
Lägenhetsbebyggelse, resterna efter bebyggelsen Fallet. Idag är lämningen belägen i planterad granskog. Lämningen består av:

- 1/Husgrund, otydlig cirka 4x5 meter i öst-västlig riktning. Grunden är tydligast mot väster.
- 2/Stenmur, 70 meter lång, 0,5 meter bred och cirka 0,7 meter hög. Består av sten i storleken 0,1–0,5 meter, lagda i upp till två skift. Hägnaden går i nord-sydlig riktning för att vinkla av i öst-västlig riktning och hägnar in ett gårdstun med en öppning i sydöstra hörnet.

Cirka 40 meter ost och nordost om 1 och 2 finns

- 3/Odlingsröse, kvadratisk 13x13 meter och 0,5 meter högt med sten i storleken 0,3–1 meter.
- 2/Odlingsröse, runt, 7 meter i diameter och 0,5 meter högt bestående av sten i storleken 0,3–1 meter.
- 4/Fossil åkermark, där de båda rösena är belägna i kanten av åkermarken som sträcker sig ytterligare öster om rösen och backstugan.

Lämningen finns belagd på Häradsekonomen från år 1864–67 samt i husförhörlängden från Askersunds stadsförsamling år 1831 (Häradsekonomiska kartan Åmmeberg samt SVAR). Den här

Figur 16. Objekt 15–17 markerade som möjliga fornlämningar och som övrig kulturhistorisk lämning. Skala 1:5 000.

typen av miljöer, med backstugor, är sällan bevarade. I det här fallet är miljön kring backstugan förhållandevis välbevarad även om bygget av väg 50 påverkat miljön i väster. Själva grunden till stugan med sina små syllstenar är svår att identifiera okulärt på platsen.

Förslag till åtgärd: Arkeologisk förundersökning.

Objekt 15/Övrig kulturhistorisk lämning

Stenmur, 45 meter lång, 0,5 meter bred och 0,8 meter hög.

Förslag till åtgärd: Ingen åtgärd.

Objekt 16/Möjlig fornlämning

Eventuell lägenhetsbebyggelse samt röjd yta, lämningen är idag belägen i granskog. Lämningen består av:

1/ Eventuell lägenhetsbebyggelse i form av en husgrund, cirka 6x5 meter bestående av en tydlig syllstensgrund med 0,3–0,4 meter stora stenar. På grunden finns sentida dumpad sten.

15 meter sydost om 1 finns

2/Eventuell tjärdal, 3x1,5 meter stor.

Det går inte i det historiska kartmaterialet eller i övrigt skriftligt källmaterial att dra någon slutsats kring lämningens ålder.

Förslag till åtgärd: Arkeologisk utredning etapp 2, utredningsgrävning.

Objekt 17/Möjlig fornlämning

Lägenhetsbebyggelse, belägen direkt norr om infartsvägen till Askersunds stadskvarn, i igenväxande tomtmark.

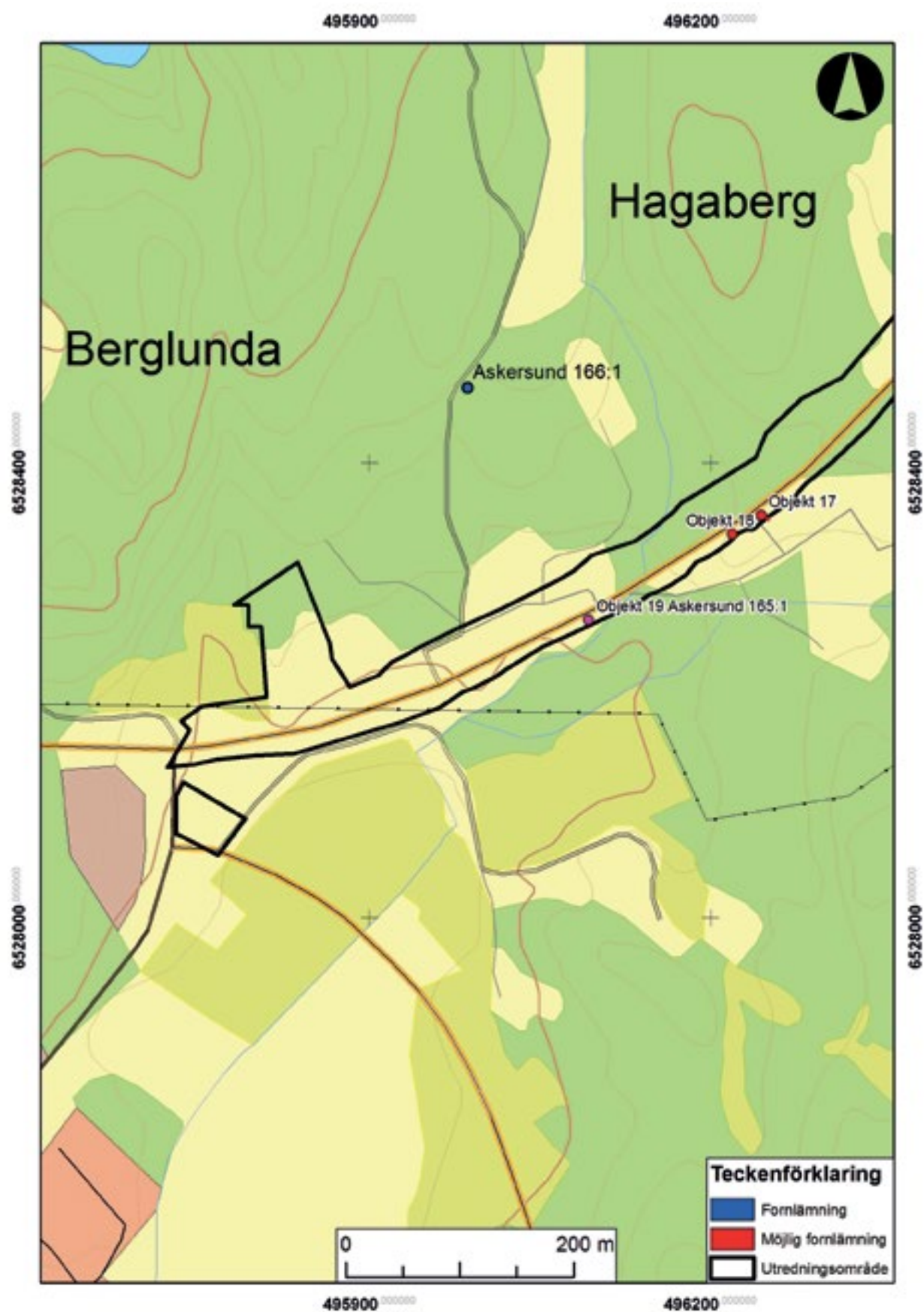
Lämningen består av:

1/Husgrund med en gjuten betongplatta, under plattan finns en äldre syllstensgrund som är 6x5 meter stor, bestående av sten i storleken 0,3–0,4 meter stora.

2/Stensträng, 10 meter lång, bestående av en rad med klumpstenar cirka 1 meter stora som inhägnar ett gårdstun. I stensträngen finns en öppning mot väster.

Lämningen finns belagd på häradsekonomen 1864–67 som en backstuga, dock utan egennamn, endast med beteckningen Bs. Bebyggelsen går därmed inte att följa i husförhörlängderna och saknas i övrigt historiskt kartmaterial. Det går därmed inte att dra någon slutsats om bebyggelsen ålder. Kan möjligen höra till objekt 19.

Förslag till åtgärd: Arkeologisk utredning etapp 2, utredningsgrävning.

Figur 17. Objekt 18–19 markerade som möjliga fornlämningar. Skala 1:5 000.

Objekt 18/Möjlig fornlämning

Lägenhetsbebyggelse, belägen söder om infarten till stadskvarnen, nordväst om det befintliga huset, invid väg 50. Lämningen består av en husgrund, 10x6 meter i öst-västlig riktning. Syllen består av natursten i storleken 0,3–0,5 meter. I den östra delen finns en källare med valvslagen ingång.

Möjligen hör lämningen samman med objekt 19. Lämningen går inte att tidfästa då den saknas i det historiska kartmaterialet. Anledningen kan vara att den av lantmätaren anses ha ingått som en del i stadskvarnens bebyggelsebestånd. Avsaknaden av egennamn gör att det inte går att följa bebyggelsen i husförhörlängderna. Det går därmed inte att dra någon slutsats om bebyggelsen ålder.

Förslag till åtgärd: Arkeologisk utredning etapp 2, utredningsgrävning.

Objekt 19/RAÄ Askersund 165:1. Fornlämning (ändrad lämningstyp från lägenhetsbebyggelse till kvarn).

Kvarn med tillhörande dammanläggning. Resterna efter Askersunds stadskvarn, belägen direkt öster om väg 50 i en svacka. Lämningen består av:

1/Kvarngrund, kvadratisk 12x12 meter, stående murar upp till åtminstone 1,8 meter. Kvarnen har varit vattendriven och genom kvarnen rinner en bäck. Bäckan har gått att reglera uppströms. Stora markarbeten är gjorda i området kring kvarnen för att skapa bästa möjliga förutsättningar för en stor vattendriven kvarn.

Cirka 40 meter nordost om 1 finns

2/Damm. I dammen lagrades vatten för att sedan släppas på till kvarnen i en jämn ström.

Figur 18. Grunden efter Askersund stadskvarn. Foto från öster av Annica Ramström.

Askersunds stadskvarn finns belagd i husförhörslängderna för Askersunds stadsförsamling åtminstone från år 1750 (SVAR). Kvarnen finns också belagd i det historiska kartmaterialet från år 1806. Lämningen är mycket välbevarad. I husförhörslängden från år 1850 finns förutom mjölnaren med familj även mellan 10–15 pigor och drängar upptagna som boende på kvarnen. Det betyder att det till själva stadskvarnen måste ha funnits bebyggelse som huserat dessa personer, då husförhörslängderna baseras på var personerna fysiskt var boende och inte var de arbetade. Därav följer att objekt 17 och 18 kan vara bebyggelse som tillhör ett större komplex som inte bara består av själva stadskvarnen med omkringliggande funktioner såsom dammar och vattenreglering utan där också den till kvarnen hörande bostadsbebyggelsen bör ingå som en helhet.

Referenser

Tryckta källor

Hagberg, C. 2010. *Magasinsbyggnad, Bunkens gård. Bunken 1:4, Lerbäcks socken, Askersunds kommun, Närke. Restaureringsarbeten 2008–2009.* Örebro Läns Museum.

Otryckta källor

Ekonomiska kartan, 1955, Rikets allmänna kartverk akt, Skylberg J133 9F7a.

Häradsekonomska kartan Lerbäck, 1864–67, Rikets allmänna kartverk akt J112-64-20.

Häradsekonomska kartan Åmmeberg 1864–67, Rikets Allmänna kartverk akt J112-64-25.

Administrativa uppgifter

Landskap: Närke
Län: Örebro län
Kommun: Askersunds kommun
Socken: Lerbäcks och Askersunds socknar
Fastighet: —

Arkeologgruppens diarienummer: Ag 2013_31
Länsstyrelsens diarienummer: 431-5368-2013
Projektnr: 2013_31

Projektgrupp:
Annica Ramström och Helmut Bergold

Personal:
Annica Ramström och Helmut Bergold

Undersökningstid: 2013-11-12 till 2013-11-14

Exploateringsyta: 7 km²

Inventerad yta: 7 km²

Läge: Ekonomiska kartan:
Åsbro 9F 8b
Lerbäck 9F 7b
Skyllberg 9F 7a
Skuru 9F 6a
Askersund 9e 5j

Koordinatsystem: SWEREF 99 TM

Dokumentationshandlingar som förvaras i ATA, RAÄ, Stockholm:

-

Digitalt arkiv:

Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd:

Inga fynd omhändertogs.

Bilaga 1. Objekttabell

Obj. nr	FMIS	Beskrivning	Statusförslag	Kommentar och förslag
1		Boplatsläge, 95x35 m stort, i N-S riktning, ca 110-115 m ö.h. Förhöjning i Ö-V riktning mot i väster omgivande åkermark.	Möjlig fornlämning	Arkeologisk utredning etapp 2, utredningsgrävning
2		Boplatsläge, 80x30 m stort, ca 130-140 m ö.h. Sandplata som övergår i en sandig sydsluttning.	Möjlig fornlämning	Arkeologisk utredning etapp 2, utredningsgrävning
3		Boplatsläge, 40x25 m stort, ca 100-110 m ö.h. På förhöjning som övergår i en västsluttning. Antydningar till terrasseringar.	Möjlig fornlämning	Arkeologisk utredning etapp 2, utredningsgrävning
4		Boplatsläge, 85x65 m stort område på en västsluttning i beteshage, på en höjd av 100-110 m ö.h.	Möjlig fornlämning	Arkeologisk utredning etapp 2, utredningsgrävning
5		Husgrund, historisk tid, Husgrunden är 8x5 m stor och byggd på en kulle. Inom husgrunden finns en källare som löper under hela huset. Ingång i NÖ hörnet på långväggen.	Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
6		Boplatsläge, 40x25 m stort och 100-110 m ö.h. Beläget på en udde av sandmark mot söder. Stenåldersläge.	Möjlig fornlämning	Arkeologisk utredning etapp 2, utredningsgrävning
7		Färdväg, järnväg/banvall. 330 m lång rest efter ASLJ, Askersund-Skylberg-Lerbäcks järnväg.	Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
8		Lägenhetsbebyggelse, bestående av en bevarad jordkällare invid en bäck. En övertorvad förhöjning invid jordkällaren kan utgöra resterna efter själva backstugan. Direkt N och S om bebyggelsen finns små, röjda åkertegar.	Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd

Obj. nr	FMIS	Beskrivning	Statusförslag	Kommentar och förslag
9		Röjningsrösen, 100x40 m stor yta, belägna i mycket kraftig slyskog. Lämningen består av: 1/Odlingsröse, runt, 4 m i diam och 0,3-0,4 m högt. 2/Odlingsröse, 5 m i diam och 0,3-0,4 m högt. 3/Odlingsröse, runt, 6 m i diam och 0,3-0,4 m högt.	Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
10		Fossil åker samt röjningsrösen, 90x40 m stor yta. Lämningen består av: 1/ Ett 10-tal röjningsrösen, oregelbundet runda, mellan 6-4 m i diam och 0,3-0,4 m höga. 2/Stensträng, det vill säga en enradig hägnad, X m lång. Hägnaden är kraftigt övertorvad. 3/ Röjda ytor, åker eller bete återfinns S och Ö om 1.	Möjlig fornlämning	Arkeologisk utredning etapp 2, utredningsgrävning
11	RAÄ Lerbäck 356:1	Lägenhetsbebyggelse, Rest efter backstugan Espedalsfallet. En ca 135x90 m stor yta. Lämningen består av består av: 1/ 1 eller 2 st. husgrunder, det gick inte att urskilja på grund av den kraftiga växtligheten. Grunden eller grunderna är tillsammans 15x6 m i SSO-NNV riktning. Enligt FMIS består lämningen av 2 husgrunder varav 1 med spisröse. 2/ Jordkällare 6x4 m stor och uppbyggd till 1 m. 3/Stenmur, X m lång och 0,5 m bred och upp till 1,2 m hög. Bebyggelselämningen är kraftigt övertorvad och tomtytan är skuren av väg 50.	Möjlig fornlämning	Arkeologisk utredning etapp 2, utredningsgrävning

Obj. nr	FMIS	Beskrivning	Statusförslag	Kommentar och förslag
12	RAÄ Lerbäck 268:1	Industrilämning övrig. 1/ Ugn, 3x2 m, kallmurad, upp till 1,5 m hög, av utvald natursten. Lämningen är delvis inbyggd i en naturlig förhöjning. 2/ Vall, ca 15 m lång, 2-3 m bred och upp till 2 m hög. Anläggningarna i området är kraftigt övertorvade.	Möjlig fornlämning	Arkeologisk utredning etapp 2, utredningsgrävning
13		Lägenhetsbebyggelse, resterna efter en av backstugorna Hollvarbacken som ursprungligen bestod av två stugor: 1/ Backstuga, 4x2 m stor. Uppbyggd mot stenmur (se 2), i dess östra del med upp till 2 varv av sten i storleken 0,2-0,4 m, 0,4 m hög. Ingången mot söder. 2/Stenmur, X m lång och upp till 0,8 m hög.	Möjlig fornlämning	Arkeologisk utredning etapp 2, utredningsgrävning
14		Lägenhetsbebyggelse, resterna efter bebyggelsen Fallet 1/ Husgrund, otydlig ca 4x5 m i Ö-V riktning. 2/Stenmur X m lång, 0,5 m bred och ca 0,7 m hög. Hägnar in ett gårdstun med en öppning i det SÖ hörnet. 3/Odlingsröse, kvadratisk 13x13 m och 0,5 m högt med sten i storleken 0,3-1 m. 4/Odlingsröse, runt, 7 m i diam och 0,5 m högt bestående av sten i storleken 0,3-1 m. 5/ Fossil åkermark.	Fornlämning	Förundersökning
15		Stenmur, 45 m lång, 0,5 m bred och 0,8 m hög.	Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd

Obj. nr	FMIS	Beskrivning	Statusförslag	Kommentar och förslag
16		Ev. lägenhetsbebyggelse samt röjd yta 1/ Ev lägenhetsbebyggelse i form av en husgrund, ca 6x5 m bestående av en tydlig syllstensgrund. 2/Eventuell tjärdal, 3x1,5 m stor.	Möjlig fornlämning	Arkeologisk utredning etapp 2, utredningsgrävning
17		Lägenhetsbebyggelse 1/Husgrund med en gjuten betongplatta, under plattan finns en äldre syllstensgrund som är 6x5 m stor, bestående av sten i storleken 0,3-0,4 m. 2/Stensträng, 10 m lång, bestående av en rad med klumpstenar, ca 1 m stora, som inhägnar ett gårdstun. I stensträngen finns en öppning mot V.	Möjlig fornlämning	Arkeologisk utredning etapp 2, utredningsgrävning
18		Lägenhetsbebyggelse, Lämningen består av en husgrund, 10x6 m i Ö-V riktning. Syllen består av natursten i storleken 0,3-0,5 m. I den Ö delen finns en källare med valvslagen ingång.	Möjlig fornlämning	Arkeologisk utredning etapp 2, utredningsgrävning
19	RAÄ Askersund 165:1	Kvarn med tillhörande dammanläggning. Resterna efter Askersunds stadskvarn. 1/Kvarngrund, kvadratisk 12x12 m, stående murar upp till åtminstone 1,8 m. Kvarnen har varit vattendriven och genom kvarnen rinner en bäck. 2/Damm. I dammen lagrades vatten för att sedan släppas på till kvarnen i en jämn ström.	Fornlämning	Lämningens ålder, senast byggd år 1751, gör att en ordentlig inventering, uppmätning och beskrivning av anläggningens samtliga delar bör göras om lämningen kommer att beröras av vägbygget, även en arkeologisk utredning etapp 2 bör övervägas trots bedömningen övrig kulturhistorisk lämning.

